

MATERIAŁY DO SŁOWNIKA BIOGRAFICZNEGO MAŁOPOLSKI

Kontynuujemy na łamach „Małopolski” publikację materiałów biograficznych, które w przyszłości przyczynią się do powstania słownika małopolskich regionalistów. Kto jest więc małopolskim regionalistą? Nie zawsze będzie to osoba urodzona na terenie Małopolski, choć to szczegół istotny. Bez względu na miejsce urodzenia i zamieszkania najistotniejszym wyróżnikiem będą jej dokonania organizatorskie (m.in. tworzenie muzeów, izb i zespołów regionalnych, działalność wydawnicza), działalność publicystyczna, a zwłaszcza naukowo-badawcza. A więc opisywanie w różnych formach (także pamiętnikarskich i wspomnieniowych) wszelkich aspektów naszych małych ojczyzn.

Czy uda się nam zrealizować to ambitne i trudne zadanie? Zależy to przede wszystkim od Czytelników i sporej gromady naszych Autorów, także potencjalnych. Oczekujemy na biogramy (objętości 2–5 znormalizowanych stron maszynopisu). Publikowane poniżej teksty mogą być wzorem dla opracowywania kolejnych biogramów.

Redakcja

JĘDROL Jan „Zzo grobli” (14 lipca 1919 roku Dunlo – 9 listopada 1998 Poronin) – rodowity góral podhalański pochodzący z Suchego, choć urodzony w USA, wybitny animator życia kulturalnego na Podhalu, gawędziarz, śpiewak, miłośnik kultury ludowej, regionalista, znakomity popularyzator folkloru góralskiego, działacz Związku Podhalan, założyciel, członek, artysta i instruktor oraz długoletni kierownik artystyczny wielu zespołów folklorystycznych na Podhalu.

Syn Wawrzyńca i Anny z domu Łuszczek. Urodzony na amerykańskiej ziemi w Dunlo w Stanie Pensylwania, gdzie jego rodzice na początku XX wieku wyjechali z kraju ojczystego „za chlebem” w poszukiwaniu pracy i środków do życia. Jasiyk „Zzo grobli” – tak nazywali go mieszkańcy Suchego i Poronina. „Zzo grobli”, bo rodzina Jedroli mieszkała za groblą w Suchem.

Do Polski, Jędrole powrócili w 1920 roku, gdy Jan miał siedem miesięcy, by zamieszkać w rodzinnym Suchem w pobliżu Poronina (ówcześnie Zubsuche-Suche). W latach 1925–1932 Jan Jędroł uczęszczał do Szkoły Powszechnej

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

w Zubsuchem-Suchem. Kierowniczką Szkoły – Antonina Tatarówna była działaczką miejscowego Ogniska Podhalańskiego. W 1934 roku zaangażowała 15-letniego Jaśka do udziału w przedstawieniu tradycyjnych jasełek, wystawionych przez Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej przy Parafii Poronin. Grał rolę pasterza śpiewającego koło szopki. Debiut okazał się bardzo udany. Tak zaczęła się jego przygoda ze sceną.

W 1935 roku wstąpił do Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Archidiecezji Krakowskiej (KSM) – Oddział przy Parafii Poronin pod wezwaniem św. Marii Magdaleny, przy którym działał Zespół Góralski – teatr regionalny. W Zespole KSM był do września 1939 roku. Do czasu wybuchu II wojny pełnił funkcję prezesa KSM w Oddziale Zubsuche-Suchem.

Gdy wybuchła wojna Jan Jędról miał dwadzieścia lat. Podczas okupacji w miesiącach letnich juhasił na Hali Smytniej w Tatrach u bacy Bustryckiego „Kasprzoka” z Czerwienego. Paśł i doił owce, wyrabiał oscypki i... uczył się od niego „rozumienia pogody, gdyż na hali każdy baca musi znać się na pogodzie. Uczył się więc rozumienia i odczytywania wszystkich znaków przyrody – wiatru, chmur, powietrza i musiał wiedzieć, kiedy poleje, kiedy będzie „duć” halny, a kiedy będzie „kurzyć”.

Po wojnie, latem 1945 roku Jan Jędról, wstąpił do ludowego teatru regionalnego w Poroninie reaktywowanego przez poetkę i gawędziarkę – Anielę Gut-Stapińską. Teatr przed II wojną działał przy Komisji Swojszczyzny Związku Ziemi Górskich, a po wojnie pod patronatem Państwowego Instytutu Sztuki. Młody Jan do 1949 roku występował z Anielą Gut-Stapińską m.in. na wieczorach góralskiej literatury – „wieczornicach góralskich”.

W 1948 roku Jan Jędról ożenił się z Heleną Gutówną z Poronina, gdzie zamieszkalili na stałe. Mieli troje dzieci: córki: Stanisławę, Marię oraz syna Jana.

W latach 1950–1954 współpracował i występował z Zespołem Gminnej Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej na zakopiańskiej Olczy.

W latach 1951–1953 uczęszczał do Technikum Leśnego dla dorosłych w Państwowym Ośrodku Szkoleniowym Leśników w Zakopanem. W latach 1955–1959 pracował w Zespole im. Klimka Bachledy przy Zakopiańskich Warsztatach Wzorcowych, gdzie był instruktorem. Nieformalne związki Jana Jędroła z tym Zespołem trwały dłużej – przy realizacji filmów, których akcja rozgrywała się pod Giewontem m. in.: w seria-lu fabularnym *Ród Gąsieniców* (1979 roku) oraz w dramacie obyczajowym *Legenda Tatr* (1994 roku).

W latach 1959–1990 Jan Jędról pełnił funkcję kierownika artystycznego zespołów góralskich działających w Suchem przy Mineralnej Spółdzielni Pracy „Poronin”. Dzięki jego zaangażowaniu powstały zespoły: im. Anieli Gut-Stapińskiej – „Harnasie” oraz w 1960 roku Spółdzielczy Zespół „Małe Harnasie”. Oba zespoły koncertowały w wielu miejscowościach na terenie Polski oraz poza granicami kraju wzbudzając zachwyt i uznanie.

Jan Jędról był człowiekiem obdarzonym wspaniałym, pięknym głosem. Był wybornym gawędziarzem w gwarze podhalańskiej. Często brał udział w konkursach gawędziarskich odnosząc liczne sukcesy. Prowadził konferansjerkę na niezliczonych imprezach porywając publiczność swoim humorem, swadą i talentami. Głosił także mowy starosty weselnego. Nie było na Podhalu imprezy, której Jan Jędról nie zaznaczyłby swoją obecnością. Przez wiele lat prowadził konferansjerkę *Sabałowych Bajan* w Bukowinie Tatrzańskiej. Imprezie tej towarzyszy corocznie odbywająca się *Sabałowa Noc* i *Pasowanie na Zbójnika* w Niebieskiej Dolinie, dla tych, którzy godnie zasłużyli się swojej ziemi. Jednym z warunków do pasowania na Zbójnika jest umiejętność bajania, tańczenia, śpiewania lub muzykowania. Pierwszym Zbójnikiem był Jan Jędról, który w 1974 roku otrzymał także ciupagę.

Był znakomitym góralskim śpiewakiem – solistą. Jego artystyczny repertuar był imponujący i na najwyższym poziomie. W latach 1973–1978 pracował w Gminnym Ośrodku Kultury w Poroninie jako instruktor artystyczny tej placówki. Na wniosek Naczelnika Gminy – Tadeusza Galicy – w marcu 1974 roku założył przy GOK młodzieżowy zespół „Regle” im. Stanisława Budza-Mroza.

W latach 1974–1989 pełnił funkcję prezesa Związku Podhalan w Poroninie. Organizował także posiadły góralskie poświęcone znanym poetom, malarzom i muzykom podhalańskim. Z jego inicjatywy w 1975 roku została zorganizowana po raz pierwszy impreza *Poroniańskie Lato*.

Jan Jędról pracował również w Wojewódzkiej Radzie Kultury w Nowym Sączu, był radnym Rady Miasta Zakopanego i Gminy Tatrzańskiej oraz prezesem miejscowego Koła Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego (ZSL) w Poroninie.

W 1981 roku Jan Jędról odszedł na emeryturę.

W całej Polsce popularność przyniosły mu występy telewizyjne w charakterze przepowiadacza pogody. Od 1982 roku ubrany w tradycyjny strój góralski – podhalański „we wolnyk kwilak” pojawiał się na antenie TVP i przepowiadał gwara uniwersalną prognozę pogody. Mówił tak: „Od św. Łucji do Bożego Narodzenia jest dwanaście dni. I jaki jest kolejny dzień – taki będzie cały miesiąc od początku roku kalendarzowego” lub też bardziej dowcipne „pewne prognozy”: „Pogoda bedziy! Abo będzie słonko, abo będzie łóć”, lub: „Bedziy pogoda! no chyba coby loło... – tak ze parasol se weściy”. Stąd też nazywano go „planetnikiem Podhala” lub „kumotrem Halnego Wiatru”.

Za działalność na rzecz upowszechniania kultury Podhala Jan Jędról otrzymał wiele nagród i wyróżnień oraz odznaczeń, listów gratulacyjnych i dyplomów. Został uhonorowany przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Nowym Sączu oraz „Medalem” „Gazety Krakowskiej”, odznaką Zasłużony działacz Kultury (1968 roku – z okazji 30-lecia zespołu „Harnasie” 1958–1968); Srebrną odznaką

Za Zasługi dla Ziemi Krakowskiej (1972 roku); Złotym Krzyżem Zasługi (1974 roku); Złotą Honorową Odznaką Związków Zawodowych Pracowników Spółdzielczości Pracy (1979 roku); Nagrodą im. Oskara Kolberga „Za zasługi dla Kultury Ludowej” (1975 roku z Zespołem „Harnasie” jako kierownik); złotą odznaką „Za Zasługi dla Zakopanego” (1977 roku działacz ZSL i Związku Podhalan w Poroninie.); złotą odznaką „Za Zasługi dla Województwa Nowosądeckiego” (1978 roku); złotą Odznaką Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki (1978 roku); medalem z okazji 400-lecia Miasta Zakopanego 1578–1978 (1978 roku), tytułem „Zasłużony dla Związku Podhalan” (1979 roku); Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1979 roku); Złotą Odznaką Zasłużonego Pracownika Budowlanej Spółdzielni Pracy; tytułem „Honorowego Prezesa Ogniska ZP w Poroninie” (1989 roku); tytułem „Honorowy Członek Związku Podhalan” (1990 roku).

Ostatnie lata swego życia Jan Jędról spędził pod opieką swoich dzieci. Zmarł 9 listopada 1998 roku Pochowany został na cmentarzu w Poroninie.

Józef Staszal „Landzionka” z Suchego

Lit.: Dokumenty: zbiory archiwum Podhalańskiego Zespołu Góralskiego „Harnasie” z Suchego 1958–2014; nagrania: Polska wytwórnia płyt gramofonowych Veriton, wyk. Zespół Związku Podhalan z Zakopanego im. Klimka Bachledy, SXV-728 Polska Muzyka Ludowa – Podhale 1, *Co prowadom nigdy nie było, ani nie będzie, mówi Jan Jędról Zagroblin*, Warszawa 1967, 30728 b.; prasa: J. Antecka, *45 lat w kulturze Podhala*, „Dziennik Polski” 1983, nr 157 (11 VIII), s. 2; J. Kamiński, *Jasiowi Jędrołowi z Poronina w podzięce za dobrą robotę*, „Przekrój” 1984, nr 2046, s. 14; J. Skotnica, *Harnasie*, „Dunajec” 1988, nr 46, s. 7; W. Jarz, *Jan Jędról nie żyje*, „Dziennik Polski” 1998, (12 XI); J. Dominiak, *Poroniańskie Lato '99*, „Tygodnik Podhalański” 1999, nr 28, s.14; KOV, *Legenda Poronina Jan Jędról (14 VII 1919 – 9 XI 1998)*, „Dziennik Polski” 2001, (23 VII); KOV, *Jesteście wspólnotą*, „Dziennik Polski” 2007, (23 VII); publikacje: *Zasłużeni dla Miasta [w:] Podtatrze. Jesień 1977*, red. naczelny A. Szymkiewicz, Zakopane 1977, s. 125–128; D. Rejdych, *Kronika wydarzeń kulturalnych (1983 roku)*, „Zeszyty Poroniańskie” 1984, s. 135; J. Kamiński, *XXX LAT Spółdzielczego Zespołu Regionalnego „Harnasie” im. Anieli Gut-Stapińskiej 1958–1988*, Kraków 1988, s. 10–11; A. Bafia, *Historia Związku Podhalan w Poroninie w latach 1927–1997*, Poronin 1998, s. 64, 77–78, 89–90; A. Kudasik, *Byli chłopcy, byli*, Kraków 2001, s. 45–50; S. Kuruc, *Opowiadania o zapamiętanem Poroninie*, Kraków 2002, s. 54–58; P. i K. Jarosz, *Jan Jędról i jego „Harnasie” [w:] Poronin – dawniej i dziś*, red. A. Bafia i T. Nocoń, Poronin 2004, s. 387–394; J. Staszal, *Z korniki Zespołu Pieśni i Tańca „Małe Harnasie” im. Anieli Gut-Stapińskiej [w:] 45 lat Góralskiego Zespołu Regionalnego im. Anieli Gut-Stapińskiej „Małe Harnasie” 1960–2005*, Suche 2005; S. Węglarz, *„Sabałowe Bajania” w Bukowinie Tatrzańskiej. Ogólnopolskie Konkursy: Gawędziarzy, Instrumentalistów, Śpiewaków, Śpiewu Pytacy i Drużbów weselnych, Mowy [w:] 40 років „Sabałowych Bajan”*, Bukowina Tatrzańska 2006, s. 16–33; J. Staszal, *50-lat działalności – krótki rys historyczny [w:] 50 lat Góralskiego Zespołu Regionalnego im. Anieli Gut-Stapińskiej „Harnasie” 1958–2008*, Suche 2008; wywiady: Ludwina Staszal z d. Jędroł; Stanisław Skupień; Stanisław Staszal; Małgorzata Kuchta z d. Staszal; Elżbieta Sikoń z d. Staszal.

KRZYKALSKI Piotr (5 lipca 1899 Dąbrówka Polska – 26 lipca 1976 Nowy Sącz) – regionalista, poeta ludowy, działacz społeczny.

Syn Fabiana i Katarzyny Gwiżdż. Ukończył 5-klasową Szkołę Ludową w Nowym Sączu i kurs przysposobienia spółdzielczego zorganizowany przez Dyрекcję Okręgową Kolei w Krakowie. W roku 1916 wstąpił do 6. Pułku Piechoty i do 1918 roku walczył w czasie I wojny światowej u boku armii austriackiej, a następnie w latach 1918–1921 w armii polskiej. Po zakończeniu wojny zawarł związek małżeński z Janiną Kozubal i objął gospodarstwo rolne w krośnieńskim. W roku 1924 wstąpił do Związku Chłopskiego (Jana Stapińskiego) a następnie do Stronnictwa Ludowego, gdzie czynnie udzielał się w działalności polityczno-społecznej. W latach 1930–1936 przebywał w Wielkopolsce (poznańskie), rozpoczął wówczas działalność publicystyczną, wydając (jako były wójt) w Lesznie w 1936 roku broszurę pt. *Ku rozwadze*. W dwunastu rozdziałach swojego dzieła poruszył m.in. tematykę dotyczącą opłacalności produkcji rolnej, przemysłu ludowego i opieki społecznej na wsi.

W roku 1937 przeniósł się w rodzinne strony i podjął pracę w charakterze urzędnika skarbowego w Nowym Sączu. W czasie okupacji niemieckiej pracował jako rewident kontroli akcyzowo-monopolowej. W 1948 roku otrzymał rentę inwalidzką i zatrudniony został w administracji Spółdzielni Inwalidów w Nowym Sączu.

Pierwsze jego wiersze głównie o tematyce wojennej, zaczęły powstawać podczas II wojny światowej, wyrażały smutek i przygnębienie okupowanego narodu polskiego. W roku 1946 wydał w Nowym Sączu (własnym nakładem), pierwszy zbiorek z przedmową Stanisława Gołąba, zatytułowany *Lzy znad brzegów Dunajca*. Tomik zawiera 57 wierszy których tematem są smutne przeżycia autora związane z II wojną światową. Wśród nich na głębszą uwagę zasługują strofy zatytułowane *Opuszczone działki*, *Nad mogiłą*, *Oplatek bez syna*, *Praca w okopach*, *Kontygent ludzi*, *Zmartwychwstanie Polski*. Tuż po wojnie poezja Piotra Krzykalskiego głęboko przemawiała do czytelników. Mimo niedociągnięć literackich uzyskała wkrótce uznanie i przychylną ocenę wśród wielu profesjonalnych prozaików i poetów, toteż następne wydanie tego zbioru ukazało się w 1947 roku Popularny wówczas literat – Kornel Makuszyński, w liście do autora napisał: „Książka Pana szczerza jest jak skowronek i zgrzebna jak chłopskie płótno...”. Życzliwe przyjęcie tomiku zachęciło Krzykalskiego do dalszej pracy. Odtąd zaczął ogłaszać swoje wiersze na łamach wielu czasopism jak m.in. „Chłopska Droga”, „Słowo Powszechne”, „Głos Młodzieży”, „Poznaj Swoj Kraj”, „Światowid”, „Kamena” oraz „Zielony Sztandar”. Dużą popularność przyniosła Krzykalskiemu zawiązana w 1948 roku znajomość z kapelmistrzem Polskiej Kapeli Ludowej – Feliksem Dzierżanowskim, który wykorzystał wiele tekstów jego autorstwa, komponując do nich melodie. Wśród nich znalazła

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

się także *Pieśń sądecka*, wykonywana przez kapelę na antenie Polskiego Radia. O żywych kontaktach Krzykalskiego z kapelmistrzem Dzierżanowskim świadczy korespondencja zachowana w zbiorach rodzinnych. Z upływem lat wiersze Piotra Krzykalskiego stawały się dojrzałe i bardziej dopracowane. W latach pięćdziesiątych został członkiem Towarzystwa Miłośników Ludowej Kultury i Sztuki Góralskiej z siedzibą w Zakopanem. W roku 1957 nawiązał współpracę z poetką ludową Władysławą Lubasiową i został członkiem delegatury sądeckiej tego Towarzystwa. Pod koniec lat pięćdziesiątych nawiązał współpracę ze Związkiem Podhalan w Ameryce Północnej, gdzie na łamach organu „Tatrzański Orzeł”, ogłosił kilkanaście swoich wierszy i gawęd. Piotr Krzykalski był także kilkakrotnie zapraszany do programu *Biesiada Ludowych Poetów*, z cyklu *Z Kolbergiem po kraju*, który był emitowany w TVP w latach 1968–1971 roku.

W roku 1966 ukazała się w Lublinie pod redakcją Elżbiety i Romana Rosiaków *Antologia współczesnej poezji chłopskiej*, zawierająca wybór wierszy ludowych poetów. W tomie drugim zamieszczonych zostało 11 wierszy Piotra Krzykalskiego. Wśród nich znalazły się najbardziej popularne jak m.in. *Pieśń o Sączu*, *Dąbrówka Polska* oraz *Nikifor* – ten ostatni opiewa postać znanego malarza prymitywisty. Tego samego roku z serii Lubelskiej Biblioteki Ludowej, ukazał się zbiorek wierszy zatytułowany *Szarotki*, ze wstępem Romana Rosiaka, gdzie opublikowane zostały jego 22 wiersze. Sądecki poeci poświęcił Krzykalski następujące tytuły: *Na Sądeckiej Ziemi*, *Kapela Ludowa*, *Ucieczka Kingi*, *Podegrodzie*, *Mojemu Sączowi*, *Trzy rzeki* i *Kołodnicy*. W roku 1985 nakładem Sądeckiej Oficyny Wydawniczej ukazał się następny zbiorek poezji Piotra Krzykalskiego ze wstępem Edwarda Smajdora, zawierający wybór wierszy ogłoszonych z poprzednich wydaniach lubelskich. Wiersze Krzykalskiego cechuje silna więź z życiem chłopca, z jego stosunkiem do przyrody, przywiązaniem do ziemi, są one także świadectwem historii społecznej wsi z mocnym akcentem piśmiennictwa regionalnego.

Sądecki poeta – Piotr Krzykalski jest także autorem kilku poematów oraz utworów dramatycznych, wielu gawęd i baśni, o tematyce folklorystyczno-histerycznej ściśle związanych tematycznie z miejscowościami położonymi w dolinie Dunajca i Popradu. Uczestniczył wielokrotnie w konkursie Gawędziarzy i Instrumentalistów Ludowych Ziem Górskich – *Sabatowe Bajania*, organizowanym od 1967 roku w Bukowinie Tatrzańskiej. Ponadto brał także udział (lata 1969–1972) w wieczorach gawęd i poezji ludowej, organizowanych w ramach Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą.

Krzykalski należał do ludzi niezwykle aktywnych. Oprócz działalności publicystyczno-literackiej dał się poznać na Sądecku także jako działacz społeczno-kulturalny. Był m.in. członkiem Związku Inwalidów Wojennych, Związku Autorów Kompozytorów i Wydawców, członkiem Stowarzyszenia Twórców Ludowych, działaczem Klubu Ziemi Sądeckiej, żywo uczestniczył

w działalności kulturalnej Powiatowego Domu Kultury w Nowym Sączu i Ośrodka Kultury Turystyki Górskiej na Jaworzynie Krynickiej. Przez wiele lat za zgodą Kuratorium Okręgu Szkolnego w Krakowie organizował spotkania autorskie z młodzieżą szkolną na terenie woj. krakowskiego, propagując poezję i kulturę ludową Sądeckich. Ponadto wygłaszał również liczne prelekcje poświęcone Ziemi Sądeckiej, połączone z recytacją własnej poezji i prozy w sanatoriach i domach wczasowych na terenie Krynicy, Żegiestowa i Muszyny.

W roku 1971 uchwałą Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Nowym Sączu, otrzymał srebrną Tarczę Herbową miasta Nowego Sącza, jako wyróżnienie za szczególne zasługi dla miasta.

Zmarł w wieku 77 lat dnia 21 lipca 1976 roku, pochowany został na cmentarzu komunalnym w Nowym Sączu.

Maria Kurzeja-Świątek

Lit.: E. Smajdor, *Sądeckich w polskiej literaturze pięknej*, „Rocznik Sądecki”, T. 2: 1949, s. 104; R. Rosiak, *Piotr Krzykowski syn Ziemi Sądeckiej*, „Kamena”, 1966, nr 11, s. 4 ; *Pieśń o Sączu*, „Poznaj swój kraj”, 1962, nr 5, s. 1, (słowa P. Krzykowski, muzyka A. Suzin, zapis nutowy); S., *Kronika. Osiągnięcia organizacji społecznych Sądeckich*, „Rocznik Sądecki”, T. 5: 1962, s. 301; A. Sitek, *Życie kulturalne Sądeckich w dwudziestolecu PRL*, „Rocznik Sądecki”, T. 6: 1966, s. 270; *Poeci w Domu Chłopa*, „Zielony Sztandar”, 1966, nr 48, s. 1 (fotografia); R. Rosiak, „Żalu uczuć nikt nie stłumi”. W 70 rocznicę urodzin Piotra Krzykalskiego, „Chłopska Droga”, 1969, nr 66, s. 4; J. Szczawiej, *Wierny syn ziemi sądeckiej*, „Zielony Sztandar”, 1967, (wyd. A), nr 25/26, s. 3; *Przypomnienie Piotra Krzykalskiego*, „Życie Literackie”, 1968, nr 29, s. 5–6 ; S. Szmroń, *Piewca ziemi sądeckiej*, „Bandera : tygodnik Marynarki Wojennej”, 1969, nr 28, s. 18; A. Sitek, *Piotr Krzykowski (1899–1986)*, „Rocznik Sądecki”, T. 24: 1996, s. 365–366; J. Uryga, *Poeta z nad Dunajca*, „Dunajec”, 1987, nr 30, s. 9; Z.M. Basiagowie, *Szkoła Podstawowa nr 9 im. Tadeusza Kościuszki w Nowym Sączu – zarys dziejów*, „Almanach Sądecki”, 1996, nr 3, s. 15; Materiały dotyczące życia, twórczości literackiej i działalności społecznej Piotra Krzykalskiego, (udostępnione przez rodzinę) opracowane i sporządzone przez Andrzeja Długosza (maszynopisy, kserokopie dokumentów), przekazane Powiatowej i Miejsko-Gminnej Bibliotece Publicznej w Starym Sączu.

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

PESZAT-KRÓLIKOWSKA Barbara (9 grudnia 1924 Kęty – 27 lutego 2005 Kraków), etnograf, dokumentalistka folkloru i muzyki ludowej, dziennikarka redakcji muzycznej Polskiego Radia w Krakowie.

Szkółę podstawową ukończyła w Kętach i rozpoczęła naukę w gimnazjum. W czasie wojny, gdy tereny te włączone zostały do III Rzeszy, kontynuowała naukę w Szkole Handlowej w Krakowie. Po jej ukończeniu podjęła pracę jako pomoc biurowa w IG Farben Industrie w Dworach koło Oświęcimia. Jak tylko mogła pomagała więźniom KL Auschwitz-Birkenau (wśród nich był znakomity rzeźbiarz – Xawery Dunikowski). Po wojnie rozpoczęła naukę w Liceum Ogólnokształcącym im. Józefy Joteyko w Krakowie. Po

uzyskaniu świadectwa dojrzałości podejła studia na Wydziale Wokalnym w Krakowskiej Wyższej Szkole Muzycznej w klasie prof. Ewy Bandrowskiej-Turskiej, studiując jednocześnie muzykologię na Uniwersytecie Jagiellońskim pod kierunkiem doc. Włodzimierza Poźniaka. Barbara Peszat-Królikowska, mimo studiów na dwóch kierunkach, znalazła także czas na uprawianie wyczynowego kajakarstwa, i przez wiele lat startowała w barwach sekcji wioślarskiej AZS Kraków. Choroba gardła przyczyniła się do rezygnacji z kariery śpiewaczej, w związku z tym całą swoją energię poświęciła muzykologii, a zwłaszcza działowi dokumentacji folkloru. W roku 1952 uzyskała dyplom i podjęła pracę w Redakcji Muzycznej Krakowskiej Rozgłośni Polskiego Radia. Od tej pory przez ponad 50 lat przemierzała drogi i bezdroża Małopolski i Podkarpacia, starając się ocalić od zapomnienia folklor tych ziem. W latach pięćdziesiątych XX wieku wraz z ekipą Redakcji Muzycznej (wozem transmisyjnym z olbrzymim magnetofonem i generatorem prądu), docierała do miejscowości pozbawionych elektryczności i utwardzonych dróg. Ten trudny dojazd do odległych wiosek rekompensowany był serdecznym przyjęciem przez miejscową ludność, która oczekiwała na jej przybycie w szkołach wiejskich i świetlicach. Utrwalała na taśmie grających znakomitych wiejskich muzykantów, grupy śpiewacze, gawędziarzy ludowych oraz zespoły regionalne. Uczestniczyła z ekipą radiową w różnych imprezach i przeglądach folklorystycznych organizowanych w Małopolsce, jak m.in. Tatrzańska Jesień, Festiwal Folkloru Ziem Górskich, Festiwal Górali Polskich, czy też Sabałowe Bajania. Na masowych imprezach mogła łatwiej dotrzeć do gawędziarzy ludowych, solistów muzyków, kapel i grup śpiewaczych. Opracowany materiał emitowany był na antenie Polskiego Radia w różnych cyklach programowych i budził wielkie zainteresowanie wśród mieszkańców wsi. Bywało często, że na czas emisji programów *Wieś tańczy i śpiewa*, czy też *Amatorskie zespoły przed mikrofonem*, jej wierni słuchacze porzucali pracę w polu, by wysłuchać audycji. Niestety, po kilkudziesięciu latach na skutek rewolucji technicznej oraz nieprzemyślanych decyzji, znaczna część wartościowego fonograficznego archiwum przepadła bezpowrotnie.

Barbara Królikowska chętnie służyła radą i fachową pomocą wszystkim zespołom regionalnym, które się do niej o taką pomoc zwróciły. W trakcie pracy w rozgłośni radiowej współpracowała też z telewizją, współtworząc na żywo szereg programów jak m.in. plenerowe przedstawienie *Jadwisi spod Regli* – realizowane na stokach Gubałówki (1964 rok) z obsadą członków Zespołu im. Klimka Bachledy, czy też *Wesele góralskie*, odbywające się w autentycznych wnętrzach chat zakopiańskich.

Po przejściu na „radiową” emeryturę oddała się z pasją telewizji – realizując dla niej jako scenarzystka ponad 40 filmów o tematyce folklorystycznej. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, we współpracy z reżyserką telewizyjną Ireną Wolen, pod redakcją Jerzego Kaszyckiego – rozpoczęła pracę przy produkcji filmów, które emitowane były m.in. przez TVP Polonia

w cyklu *Obrzędy i zwyczaje*. Przed przystąpieniem do pisania scenariuszy, mimo fachowej wiedzy i doświadczenia, przejrzała wiele publikacji na temat folkloru zamieszczonych czasopismach etnograficznych, aby wiernie odtworzyć w swoich scenariuszach czasy minione wsi góralskiej, sądeckiej, czy też krakowskiej. Wyjeżdżając w teren gromadziła materiały, na które składały się m.in. wywiady z zasłużonymi dla kultury ludowej starszymi osobami, kierownikami zespołów regionalnych poszczególnych grup folklorystycznych oraz twórcami ludowymi. Podróżując po małopolskich wsiach wyszukiwała również stare zabudowania wiejskie (drewniane chałupy, kuźnie i spichlerze) aby w tej scenerii odtworzyć zwyczaje i obrzędy z lat minionych. Kilka filmów zrealizowała także na terenie parków etnograficznych. Pierwsze zdjęcia filmowe powstały na terenie wschodniej Małopolski i Podkarpacia, a ich tematyka jest dość różnorodna. Są to: *Polski kulig*, *Turki w Grodzisku*, *Lasowiacka kolęda* oraz *Drepciny*. Ten ostatni przedstawia stary obrzęd dotyczący budowy wiejskiej chałupy, gdzie punktem kulminacyjnym jest zaproszenie sąsiadów w celu udeptania (uklepania) ziemnego klepiska, które służyło jako podłoga w kuchni kurnej chałupy.

W regionie Zgórzan powstały dwa filmy: *Ej zagrajcie turońkowi* i *Wielkanocka u Zagórzeń*. Kultura regionu sądecko-limanowskiego uwieczniona została przez Barbarę Peszat-Kólikowską i Irenę Wolen w postaci sześciu filmów – *Wiązowiny* (chrzciny), *Pożegnanie rekrutów*, (Piwniczna), *Żeniacka* – film zrealizowany na terenie sądeckiego Parku Etnograficznego, w którym udział wzięli członkowie Zespołu „Twórczość” z Nowego Sącza oraz *Droby* – zrealizowanego w Łososinie Dolnej z udziałem Regionalnego Zespołu „Jakubkowianie”. Film zatytułowany *Zielone Świątki w Mordarce* powstał we współpracy z kierownikiem Zespołu Regionalnego „Spod Kicek” – Józefem Tokarczykiem. W drugim filmie pt. *Wiosna w Kamienicy*, wzięły udział dzieci ze szkoły podstawowej i mieszkańcy wsi Kamienica (pow. Limanova).

W rejonie Szczawnicy, Krościenka i Pienin powstało pięć filmów: *Wesele Szczawnickie – obigrowka*, *Wesele Szczawnickie – cepiny*, *Flisacka sztuka*, *Z Dunajcową wodą*, i *Tańce Górali Pienińskich*.

Na terenie Podhala zrealizowane zostały m.in.: *Sianokosy w Kościelisku*, *Redyk jesienny* i *Wielkanocka na Podhalu*. Kilka filmów o tematyce folklorystycznej zrealizowała Królikowska także w rejonie Spisza, na Żywiecczyźnie – *Świątki w Żabnicy* oraz w Beskidzie Śląskim *Dziady i moje w Brennej*.

W regionie krakowskim powstało m.in. *Wesele krakowskie* (zmówiny, cepiny), *Jesień w Mogilanach* (kiszanie kapusty) oraz *Kolędnicy znad Raby* (Gdów, Dobczyce, Pcim).

Barbara Peszat-Królikowska – wybitna znawczyni folkloru, przez ponad 30 lat była członkiem wielu komisji artystycznych oceniających występy kapel i zespołów regionalnych na licznych przeglądach folklorystycznych i festiwalach. Do najbardziej popularnych należą: Sabałowe Bajania

materiały
do słownika
biograficznego
małopolski

w Bukowinie Tatrzańskiej, Festiwal Górali Polskich w Żywcu, Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziem Górskich w Zakopanem, Karpacki Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych w Rabce, Poroniańskie Lato w Poroninie, Drużbacka w Podegrodziu koło Nowego Sącza, Krakowski Wianek. Zasiadała także jako członek jury w licznych przeglądach i konkursach o randze regionalnej.

Mimo intensywnej pracy w terenie, znalazła także czas na działalność w wielu organizacjach związanych z folklorem i kulturą ludową. Była członkiem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, członkiem Stowarzyszenia Twórców Ludowych – gdzie przez kilka lat działała w Sekcji Folkloru. Ponadto aktywnie uczestniczyła w pracach Towarzystwa Przyjaciół Orawy oraz w Związku Podhalan. W roku 1983 otrzymała nagrodę im. Oskara Kolberga, posiadała też tytuł Zasłużonego Działacza Kultury – odznaczenie ministerialne. Została także uhonorowana Złotą Odznaką za zasługi dla miasta Zakopanego i Złotą Odznaką za zasługi dla Gminy Bukowina Tatrzańska. Z ramienia władz państwowych za działalność na rzecz kultury ludowej otrzymała Złoty Krzyż Zasługi i Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Barbara Peszat-Królikowska należała do ludzi pracowitych, serdecznych i towarzyskich. Jej miłość do górali i kultury góralskiej była odwzajemniona. Zapraszana była na imprezy rodzinne i jubileuszowe w różne zakątki Podhala, Spisza i Orawy. Chętnie pomagała i służyła radą wielu osobom dokumentującym folklor i kulturę ludową. Zmarła 27 lutego 2005 roku, pochowana została na Cmentarzu Batowickim w Krakowie. Na miejsce wiecznego spoczynku odprowadziły ją kapele podhalańskie i orawskie oraz liczni przedstawiciele zespołów regionalnych z różnych okolic Małopolski. Wzruszającą mowę pożegnalną w imieniu Związku Podhalan wygłosił Józef Staszek.

Maria Kurzeja-Świątek

Lit.: A. Balicka-Urbanowicz, *Barbara Peszat-Królikowska* [w:] *Rozmowy o radiu. 70 lat – Polskie Radio Kraków*, Kraków 1997, s. 59–62; (a), *Nagroda im. Kolberga dla krakowskiej dziennikarki, „Dziennik Polski”* (Wyd. A), 1983, nr 239, s. 3; *Władze Stowarzyszenia Twórców Ludowych, Sekcja Folkloru, „Twórczość Ludowa”*, 1987, nr 1, s. 4; A. Bafia, *Poroniańskie lato w przeszłości i dziś, „Podhalanin”*, 2003, nr 3, s. 10; (jr), *Krakowski Wianek dla Pojawian, „W Zakolu Raby i Wisły”*, 2003, nr 2, s. 7; (jof), *Zmarła Barbara-Peszat Królikowska, „Tygodnik Podhalański”*, 2005, nr 10, s. 8; (jk), *Zmarła Barbara Peszat-Królikowska, „Na Spiszu”*, 2005, nr 1, s. 39; K. Reinfuss-Janusz, *Barbara Peszat-Królikowska (1924–2005), „Lud”*, T. 89: 2005, s. 399; J. Królikowski, *Redaktor Barbaby Peszat-Królikowskiej szlak ku wiecznym posiadom, „Na Spiszu”*, 2009, nr 3, s. 46–48; Informacje uzyskane od rodziny i z rozmów z Barbarą Peszat-Królikowską, które miały miejsce w 1999 roku.